

POLITYKA OCHRONY DZIECI

Przedszkole Sióstr Nazaretanek im Najświętszej
Rodziny w Poznaniu

Czerwiec 2017

SPIS TREŚCI

PREAMBUŁA	2
-----------------	---

CZĘŚĆ I

NORMY OGÓLNE	2
Rozdział I objaśnienie terminów	2
Rozdział II Rozpoznawanie i reagowanie na czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci	4
Rozdział III Zasady postępowania w pracy z dziećmi	4
Rozdział IV Troska o dzieci ze specjalnymi potrzebami wychowawczymi lub niepełnosprawnością	5
Rozdział V Zasady ochrony wizerunku dziecka	6
Rozdział VI Zasady ochrony danych osobowych dziecka	7
Rozdział VII Zasady dostępu dzieci do internetu	8

CZĘŚĆ II

NORMY PROCEDURALNE	8
Rozdział I Procedury interwencji w przypadku krzywdzenia dzieci.....	8
Rozdział II Monitoring stosowania Polityki	11
Rozdział III Przepisy końcowe	11
Załączniki	12

PREAMBUŁA

Przedszkole jest katolicką instytucją oświatową, prowadzoną przez Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu.

Pracownicy naszego przedszkola zapewniają dzieciom opiekę, dbają o ich bezpieczeństwo psychiczne i fizyczne, traktują je z szacunkiem. Rozpoznają i zaspokajają potrzeby swoich podopiecznych oraz rozwijają ich indywidualne możliwości i talenty. W przedszkolu tworzą warunki do nabywania przez dzieci wiadomości i umiejętności, których celem jest osiągnięcie przez wychowanków stanu gotowości do podjęcia nauki w szkole podstawowej. W placówce buduje się środowisko społeczne dziecka, kształtuje jego postawy moralne oraz uczy odróżniania dobra od zła. Kieruje się zasadami wynikającymi z Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r.). Dzieci wychowywane są w duchu personalizmu chrześcijańskiego.

W naszym przedszkolu dzieci, rodzice i pracownicy rozwijają oraz doskonalą własne zdolności w atmosferze rodzinnej, tj. przyjaźni, szacunku, życzliwości, miłości i zdrowej, rozsądnej ambicji, by każdy stawał się człowiekiem na wzór Jezusa, Maryi i Józefa i w ten sposób oddawał cześć swemu Bogu i Stwórcy.

Rodzice, wychowawcy i inni pracownicy starają się w pełni angażować w sprawę wychowania dziecka poprzez dążenie do zachowania wspólnej linii wychowawczej.

CZĘŚĆ I NORMY OGÓLNE

Rozdział I Objaśnienie terminów

§1

1. Pracownik przedszkola - osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę lub umowę cywilno-prawną.
2. Pracownik administracji i obsługi przedszkola – administracja, pracownicy kuchni, pracownicy sprzątający, konserwator, pracownicy szatni.
3. Osoby z zewnątrz - pracownicy firm i instytucji współpracujących z przedszkolem, wolontariusze.
4. Student – osoba odbywająca w przedszkolu praktykę zawodową.
5. Dziecko – każda osoba przyjęta do przedszkola w toku postępowania rekrutacyjnego, po dopełnieniu wszelkich niezbędnych formalności przez rodziców/opiekunów prawnych.
6. Wolontariusz – osoba, która dobrowolnie i bez wynagrodzenia podejmuje działania na rzecz przedszkola.

7. Opiekun dziecka - osoba uprawniona do reprezentacji dziecka, w szczególności jego przedstawiciel ustawowy (rodzic/opiekun prawny) lub inna osoba uprawniona do reprezentacji na podstawie przepisów szczególnych lub orzeczenia sądu (w tym: rodzina zastępcza).
8. Zgoda opiekuna dziecka - pisemna zgoda co najmniej jednego z opiekunów dziecka. Jednak w przypadku braku porozumienia między opiekunami dziecka należy poinformować opiekunów o konieczności rozstrzygnięcia sprawy przez sąd rodzinno-opiekuńczy.
9. Osoba odpowiedzialna za internet - wyznaczony przez dyrektora przedszkola pracownik, sprawujący nadzór nad korzystaniem z Internetu przez dzieci na terenie placówki oraz nad ich bezpieczeństwem w Internecie.
10. Osoba odpowiedzialna za Politykę ochrony dzieci - wyznaczony przez dyrektora placówki pracownik sprawujący nadzór nad realizacją *Polityki*.
11. Dane osobowe dziecka - każda informacja umożliwiająca identyfikację dziecka.
12. Polityka – działania na rzecz ochrony dzieci w przedszkolu jest przyjętym na potrzeby placówki dokumentem regulującym kwestie ochrony dzieci przed krzywdzeniem mogącym mieć miejsce podczas realizacji zadań placówki oraz w kwestiach zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa podczas realizacji tych zadań.

Polityka deklaruje wartość realizacji praw dziecka dla instytucji, pokazuje, że traktujemy dziecko jak podmiot praw i ochrony, ułatwia rozpoznawanie i reagowanie na niepokojące sytuacje, ustanawia jasne procedury postępowania.
13. Krzywdzenie dziecka – każde zamierzone lub niezamierzone działanie oraz zaniechanie działań ze strony rodzica/opiekuna, które ujemnie wpływa na rozwój fizyczny lub psychiczny dziecka.

Krzywdzenie dzieci to także bezczynność społeczeństwa lub instytucji, a także rezultat takiej bezczynności, który ogranicza równe prawa dzieci i zakłóca ich optymalny rozwój.
Można wyróżnić cztery wymiary tego zjawiska:

 - 11.1. Przemoc fizyczna – wszelkiego rodzaju działanie wobec dziecka, które powoduje urazy na jego ciele, np. bicie, szarpanie, popychanie itp.
 - 11.2. Przemoc emocjonalna – jej celem jest naruszenie godności osobistej ukierunkowana jest na wyrządzanie szkody psychicznej poprzez wyzywanie, warunkowanie miłości, emocjonalne odrzucenie, zastraszanie, nieposzanowanie potrzeb, nadmierne wymagania w stosunku do wieku i możliwości psychofizycznych dziecka itp.
 - 11.3. Wykorzystywanie seksualne – obejmuje każde zachowanie osoby, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia kosztem dziecka.
 - 11.4. Zaniedbanie – brak zaspokojenia podstawowych potrzeb dziecka, zarówno fizycznych (np. właściwe odżywianie, ubranie, ochrona zdrowia, edukacja), jak i psychicznych (poczucie bezpieczeństwa, doświadczenie miłości, troski itp.).
14. Zespół interwencyjny – zespół powołany przez dyrektora przedszkola w przypadkach podejrzenia krzywdzenia dziecka składający się z: dyrektora placówki, pedagoga/psychologa, nauczyciela placówki, wychowawcy oddziału, którego dotyczy dany problem, inni pracownicy mający wiedzę o dziecku lub jego krzywdzeniu.
15. Bezstronne instytucje - fundacje lub stowarzyszenia działające na rzecz ochrony dzieci, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, poradnie zdrowia psychicznego dla dzieci

Rozdział II

Rozpoznawanie i reagowanie na czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci

§ 2

1. Pracownicy przedszkola w ramach wykonywanych obowiązków zwracają uwagę na czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci.
2. W przypadku zidentyfikowania czynników ryzyka krzywdzenia dzieci, pracownicy placówki zwracają się do dyrektora, który podejmuje rozmowę z rodzicami, przekazując informacje na temat dostępnej oferty wsparcia i motywując ich do szukania dla siebie pomocy.
3. Pracownicy monitorują poprzez codzienne obserwacje, rozmowy z dzieckiem, rodzicami, innymi pracownikami oraz instytucjami wspomagającymi ochronę dziecka, sytuację i dobre samopoczucie dziecka, aż do stwierdzenia braku jakichkolwiek czynników ryzyka.

Rozdział III

Zasady postępowania w pracy z dziećmi

§ 3

Zasady ogólne

1. Wszystkie dzieci mają prawo do bycia traktowanymi z jednakową troską;
2. Używamy środków, języka i metod adekwatnych do wieku wychowanków. W żadnym jednak wypadku nie wolno wykorzystywać materiałów pornograficznych lub zawierających treści brutalne;
3. Niedopuszczalne jest faworyzowanie dzieci przez wychowawcę lub innych członków personelu, wyrażane werbalnie czy niewerbalnie;
4. Nietykalność cielesna dzieci jest zawsze szanowana. Personel zawsze winien wykazywać daleko idącą troskę o integralność i nienaruszalność cielesną każdego podopiecznego. Wchodzenie w jakikolwiek kontakt fizyczny z małoletnim musi iść w parze z najdalej posuniętą roztropnością i rozwagą oraz opierać się na właściwym rozeznaniu dobra i potrzeb naszych wychowanków.

§ 4

Zasady bezpiecznych relacji personel placówki – dziecko

1. Zasady te określają, jakie zachowania i praktyki są niedozwolone w pracy z dziećmi, a ich przestrzeganie przez wszystkich pracowników placówki może zmniejszyć ryzyko krzywdzenia dzieci.
2. Zasady bezpiecznych relacji są dostosowane do realiów funkcjonowania placówki i dotyczą:
 - 2.1 stosowanie kar cielesnych wobec dzieci nie jest dozwolone w żadnych okolicznościach i od reguły tej nie ma wyjątków;
 - 2.2 tolerowania jakiegokolwiek zachowania, które może zostać odczytane jako znęcanie się (fizyczne lub psychiczne) lub dokuczanie, zarówno ze strony dorosłych jak i samych dzieci;

2.3 werbalnego naruszania dobra podopiecznych, opowiadania w ich obecności żartów nt wyglądu, nazwiska oraz o podtekście seksualnym.

W przypadku konieczności podjęcia z podopiecznym rozmowy na tematy związane z płciowością, należy wykazać się daleko idącą ostrożnością, delikatnością i roztropnością;

2.4 pozostawania pod wpływem alkoholu lub środków odurzających przez personel prowadzący zajęcia lub sprawujący w danym czasie asystencję lub opiekę nad powierzonymi mu osobami;

2.5 dotykania okolic intymnych. Niedozwolone są wszelkie inne zachowania, które w naszej kulturze stanowią przekraczanie granic intymności;

2.6 fotografowania dzieci w takich miejscach jak przebieralnie i toalety;

2.7 wyręczania wychowanków w czynnościach natury osobistej (toaleta, mycie się, przebieranie itp.), o ile dzieci są w stanie wykonać te czynności samodzielnie;

2.8 bagatelizowania sygnałów mogących wskazywać na izolowanie dzieci w grupie rówieśników, przejawy agresji wśród podopiecznych (w szczególności agresywne zachowania starszych wobec młodszych lub silniejszych wobec słabszych), konflikty między wychowankami, wykorzystywanie przez rówieśników zagubienia i nieporadności uczestników gorzej przystosowanych do radzenia sobie w grupie.

Rozdział IV

Troska o dzieci ze specjalnymi potrzebami wychowawczymi lub niepełnosprawnością

§ 5

1. Dzieci niepełnosprawne oraz ze specjalnymi potrzebami wychowawczymi wymagają zwykle więcej troski od pozostałych. Od personelu oczekuje się w takich przypadkach szczególnej wrażliwości.
2. Jeżeli zachodzi potrzeba pomocy dziecku niepełnosprawnemu w czynnościach osobistych, personel winien mu udzielać pomocy z pełnym zrozumieniem problemu oraz za zgodą rodziców lub opiekunów. Przy udzielaniu takiej pomocy członek personelu ma obowiązek kierować się należytych szacunkiem i dyskrecją.
3. Personel nie może wyręczać niepełnosprawnego w czynnościach osobistych, które jest w stanie wykonać samodzielnie.
4. W nagłym wypadku, gdy ten rodzaj pomocy jest potrzebny, rodzice lub opiekunowie prawni powinni zostać o tym powiadomieni tak szybko, jak to tylko jest możliwe.
5. Niepełnosprawni lub posiadający specjalne potrzeby wychowawcze, mogą łatwiej niż inni podlegać wykluczeniu w grupie rówieśniczej i nie tylko. Z tego powodu szczególnie ważna jest umiejętność wysłuchania takich podopiecznych przez personel, tym bardziej, że mogą oni mieć trudności w wyrażaniu swoich uczuć w obawie przed niewłaściwym zrozumieniem lub lekceważeniem.
6. Nieprzestrzeganie niniejszych zasad postępowania z dziećmi niepełnosprawnymi oraz o specjalnych potrzebach wychowawczych traktowane będzie jako naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych z wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami, z rozwiązaniem stosunku pracy włącznie.

Rozdział V

Zasady ochrony wizerunku dziecka

§ 6

Przedszkole, uznając prawo dziecka do prywatności i ochrony dóbr osobistych, zapewnia ochronę wizerunku dziecka.

§ 7

1. Pracownikowi placówki nie wolno umożliwić przedstawicielom mediów utrwalania wizerunku dziecka (filmowania, fotografowania, nagrywania głosu dziecka) na terenie placówki bez pisemnej zgody rodzica lub opiekuna prawnego dziecka
2. W celu uzyskania zgody, o której mowa powyżej, pracownik placówki może skontaktować się z opiekunem dziecka i ustalić procedurę uzyskania zgody. Niedopuszczalne jest podanie przedstawicielowi mediów danych kontaktowych do opiekuna dziecka - bez wiedzy i zgody tego opiekuna.
3. Jeżeli wizerunek dziecka stanowi jedynie szczegół całości: takiej jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza, zgoda rodzica lub opiekuna prawnego na utrwalanie wizerunku dziecka nie jest wymagana.

§ 8

1. Upublicznienie przez pracownika placówki wizerunku dziecka utrwalonego w jakiegokolwiek formie (fotografia, nagranie audio-wideo) wymaga pisemnej zgody rodzica lub opiekuna prawnego dziecka.
2. Pisemna zgoda, o której mowa w ust.1, powinna zawierać informacje, gdzie będzie umieszczony zarejestrowany wizerunek i w jakim kontekście będzie wykorzystywany (np. że umieszczony zostanie na stronie www placówki i facebook.pl w celach promocyjnych).

§ 9

Wytyczne dotyczące utrwalania wizerunku dziecka (zdjęcia, filmy)

1. Wszystkie dzieci muszą być ubrane.
2. Zarejestrowane obrazy powinny się koncentrować na czynnościach wykonywanych przez dzieci i w miarę możliwości przedstawiać grupy dzieci, a nie pojedyncze osoby.
3. Fotograf lub osoba filmująca nie spędza czasu z dziećmi, ani nie ma do nich dostępu bez nadzoru pracownika przedszkola.
4. Wszelkie podejrzenia i problemy dotyczące nieodpowiednich wizerunków dzieci należy zgłaszać i rejestrować, podobnie jak inne niepokojące sygnały, dotyczące zagrożenia bezpieczeństwa dzieci.

§ 10

Wytyczne dotyczące publikowania wizerunków dzieci

1. Podczas publikowania wizerunku dzieci należy ujawniać jak najmniej szczegółów identyfikujących dzieci, ich miejsca zamieszkania, czy zainteresowań.

2. Należy wykorzystywać obrazy pokazujące szeroki przekrój dzieci – chłopców i dziewczęta, dzieci w różnym wieku, o różnych uzdolnieniach, stopniu sprawności.
3. Zdjęcia zamieszczane na stronie internetowej powinny być starannie wyselekcjonowane.
4. Jeśli filmy wideo pochodzą z serwera placówki, to materiał ten może być pobierany, dlatego zaleca się korzystanie z niezależnego serwera (na podstawie wytycznych Departamentu Ochrony Dzieci EFA, dotyczących wykorzystywania wizerunków dzieci poniżej osiemnastego roku życia, www.thefa.com).

Rozdział VI

Zasady ochrony danych osobowych dziecka

§ 11

1. Dane osobowe dziecka podlegają ochronie na zasadach określonych w Ustawie z 11 maja 2015 r. o ochronie danych osobowych (z późniejszymi zmianami).
2. Pracownik placówki ma obowiązek zachowania w tajemnicy danych osobowych, które przetwarza oraz zachowania w tajemnicy sposobów zabezpieczenia danych osobowych przed nieuprawnionym dostępem.
3. Dane osobowe dziecka są udostępniane wyłącznie osobom i podmiotom uprawnionym na podstawie odrębnych przepisów.
4. Pracownik placówki jest uprawniony do przetwarzania danych osobowych dziecka i udostępniania tych danych w ramach zespołu interdyscyplinarnego, powołanego w trybie Ustawy z dnia 15 września 2015 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

§ 12

Pracownik placówki:

1. nie udostępnia przedstawicielom mediów informacji o dziecku ani jego rodzicach/opiekunach;
2. w wyjątkowych i uzasadnionych sytuacjach, może skontaktować się z rodzicem/opiekunem dziecka i zapytać go o zgodę na podanie jego danych kontaktowych przedstawicielom mediów. W przypadku wyrażenia zgody, pracownik placówki podaje przedstawicielom mediów dane kontaktowe do opiekuna dziecka;
3. nie kontaktuje przedstawicieli mediów z dziećmi;
4. nie wypowiada się w kontakcie z przedstawicielami mediów o sprawie dziecka lub jego opiekuna. Zakaz ten dotyczy także sytuacji, gdy pracownik placówki jest przeświadczony, że jego wypowiedź nie jest w żaden sposób utrwalana;
5. w wyjątkowych i uzasadnionych sytuacjach, pracownik placówki może się wypowiedzieć w kontakcie z przedstawicielami mediów o sprawie dziecka lub jego opiekuna - po wyrażeniu pisemnej zgody przez opiekuna dziecka.

§ 13

1. W celu realizacji materiału medialnego można udostępnić mediom wybrane pomieszczenia placówki. Decyzje w sprawie udostępnienia pomieszczenia podejmuje dyrektor.
2. Dyrektor placówki, podejmując decyzję, o której mowa w punkcie poprzedzającym, przygotowuje wybrane pomieszczenie w celu realizacji materiału medialnego w taki sposób, by uniemożliwić filmowanie i nagrywanie przebywających na terenie placówki dzieci.

Rozdział VII

Zasady dostępu dzieci do internetu

§ 14

1. Przedszkole, zapewniając dzieciom dostęp do internetu, jest zobowiązane podejmować działania zabezpieczające dzieci przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju; w szczególności należy zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające.
2. Na terenie placówki dostęp dziecka do internetu możliwy jest wyłącznie pod nadzorem pracownika przedszkola.
3. Pracownik przedszkola ma obowiązek informowania dzieci o zasadach bezpiecznego korzystania z Internetu. Czuwa on także nad bezpieczeństwem korzystania z Internetu przez dzieci.

CZĘŚĆ II

PROCEDURY

Rozdział I

Procedury interwencji w przypadku krzywdzenia dziecka

§ 15

W przypadku podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone, pracownik ma obowiązek sporządzenia notatki służbowej i przekazania uzyskanej informacji dyrektorowi placówki.

§ 16

1. Dyrektor wzywa opiekunów dziecka, którego krzywdzenie podejrzewa, oraz informuje ich o tym podejrzeniu.
2. Dyrektor powinien sporządzić opis sytuacji przedszkolnej i rodzinnej dziecka na podstawie rozmów z dzieckiem, nauczycielami i rodzicami oraz plan pomocy dziecku, który przekazuje rodzicowi niebędącemu sprawcą przemocy.
3. Plan powinien zawierać:
 - 3.1 podjęcia przez placówkę działań w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, w tym zgłoszenie podejrzenia krzywdzenia do odpowiedniej placówki;

3.2 wsparcia, jakie placówka zaoferuje dziecku;

3.3 skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki pomocy dziecku, jeżeli istnieje taka potrzeba.

4. Dyrektor przedszkola w miarę możliwości ustala harmonogram kontaktów z osobami i instytucjami wspierającymi rodzinę w sytuacji przemocy wobec dziecka. Monitoruje sytuację dziecka.

§ 17

1. W przypadkach bardziej skomplikowanych (dotyczących wykorzystywania seksualnego oraz znęcania się fizycznego i psychicznego o dużym nasieniu) dyrektor placówki zgodnie z art. 340 § 2 KK zgłasza niezwłocznie sprawę do prokuratury/policji.
2. Na terenie przedszkola dyrektor powołuje zespół interwencyjny w skład którego mogą wejść: pedagog/psycholog, nauczyciel placówki, nauczyciel oddziału, którego dotyczy dany problem, inni pracownicy mający wiedzę o dziecku lub jego krzywdzeniu (dalej określani jako zespół interwencyjny).
3. Zespół interwencyjny sporządza plan pomocy dziecku spełniając wymogi określone w § 16 pkt 3 Polityki, na podstawie opisu sporządzonego przez dyrektora oraz innych, uzyskanych przez członków zespołu, informacji.
4. W przypadku, gdy podejrzenie krzywdzenia zgłosili rodzice/opiekunowie dziecka, powołanie zespołu jest obligatoryjne. Zespół interwencyjny wzywa rodziców/opiekunów dziecka na spotkanie wyjaśniające, podczas którego może zaproponować im zdiagnozowanie zgłaszanego podejrzenia w zewnętrznej bezstronnej instytucji. Ze spotkania sporządza się protokół.

§ 18

1. Dyrektor informuje rodziców/opiekunów o zgłoszeniu podejrzenia krzywdzenia dziecka do odpowiedniej instytucji (art. 240 § 1 KK).
2. Dyrektor placówki składa zawiadomienie o podejrzeniu przestępstwa do prokuratury/policji lub wnioszek o wgląd w sytuację rodzinną do sądu rejonowego, wydziału rodzinnego i nieletnich.
3. Dalszy tok postępowania leży w kompetencjach instytucji wskazanych w punkcie poprzedzającym.

§ 19

1. W przypadku, gdy podejrzewamy, że zagrożone jest dobro dziecka, należy powiadomić sąd rodzinny i nieletnich.
2. W przypadku podejrzenia przestępstwa należy powiadomić policję lub prokuraturę, właściwe ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa.
3. W przypadku bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia dziecka należy wezwać policję.
4. W przypadku, gdy nie podejrzewamy krzywdzenia, ale widzimy, że rodzina przeżywa trudności, zachęcamy ją do szukania dla siebie wsparcia. W tym celu dyrektor podaje adresy: ośrodka pomocy społecznej, poradni psychologiczno-pedagogicznej, ośrodka interwencji kryzysowej bądź ośrodka wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie czy też innej organizacji świadczącej pomoc dla rodzica i dziecka, organizacji pozarządowej zajmującej się pomocą dziecku i rodzinie, w okolicy zamieszkania rodziny.

§ 20

1. Z przebiegu interwencji sporządza się kartę interwencji, której wzór stanowi załącznik nr 1 do niniejszej *Polityki*.
2. Wszyscy pracownicy placówki i inne osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych podjęły informację o krzywdzeniu dziecka lub informacje z tym związane, są zobowiązani do zachowania tych informacji w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.

§ 21

Procedura interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka w przedszkolu przez pracownika placówki

1. Osoba podejrzewająca krzywdzenie dziecka przez pracownika w przedszkolu zgłasza problem dyrektorowi placówki, a w przypadku jego nieobecności osobie go zastępującej.
2. Dyrektor przedszkola zapoznaje się z okolicznościami zdarzenia, prowadzi rozmowę wyjaśniającą z pracownikiem podejrzanym o krzywdzenie, dzieckiem (w obecności psychologa), jego rodzicami lub prawnymi opiekunami. Odsuwa pracownika od bezpośredniej pracy z dziećmi do czasu wyjaśnienia zdarzenia.
3. Dyrektor placówki może włączyć w rozmowy wyjaśniające pedagoga/psychologa.
4. Spotkanie kończy się ustaleniami.
5. Wszystkie czynności dokumentowane są protokołem, który składa się z wyjaśnień uczestników postępowania.
6. W przypadku kiedy pracownik dopuszcza się krzywdzenia niebędącego przestępstwem:
 - 6.1 dyrektor stosuje napomnienie, monitorowanie pracy;
 - 6.2 dyrektor rozmawia z rodzicami dziecka o zaistniałej sytuacji i podjętych działaniach;
 - 6.3 w przypadku, gdy sytuacja się powtarza i upomnienie nie przynosi skutku następuje zwolnienie z pracy.

§ 22

Procedura interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka w rodzinie

1. Postępowanie w przypadku podejrzenia występowania przemocy w rodzinie:
 - 1.1 wzmocniona obserwacja zachowania dziecka, rozmowa indywidualna z dzieckiem;
 - 1.2 notatka służbowa, poinformowanie dyrektora lub osoby zastępującej;
 - 1.3 rozmowa z rodzicami/opiekunami (wywiad);
 - 1.4 uzgodnienie z rodzicami/opiekunami kierunku pomocy dziecku i rodzinie (oferta literatury /warsztatów, spotkanie z psychologiem, pomoc w poradni psychologiczno-pedagogicznej);
 - 1.5 w przypadku braku współpracy i podtrzymujących się symptomów zaniedbania zgłoszenie do ośrodka pomocy społecznej lub sądu rodzinnego.
2. Zdiagnozowanie występowania przemocy:
 - 2.1 rozmowa dyrektora z rodzicami/opiekunami w obecności osoby trzeciej (psycholog/pedagog, wychowawca oddziału, którego dotyczy dany problem) i sporządzenie niej notatki służbowej;

- 2.2 zgłoszenie wykorzystania seksualnego bądź uszczerbku na zdrowiu do prokuratury.
3. Dyrektor placówki wypełnia formularz „Niebieska Karta–A”, w obecności rodzica/opiekuna i przekazuje mu go.
 4. Formularz „Niebieska Karta–A” powinien zostać przekazany przez dyrektora placówki w ciągu 7 dni od jego wypełnienia do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego na terenie miasta/gminy, w której dziecko faktycznie przebywa.
 5. Jeżeli rodzice są osobami podejrzanymi o stosowanie przemocy, dyrektor przeprowadza z nimi rozmowę na temat konsekwencji stosowania przemocy wobec dziecka oraz o obowiązkach prawnych przedszkola: wszczęcia procedury „Niebieskiej Karty” oraz w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa zgłoszenia sprawy do prokuratury oraz sądu rodzinnego i nieletnich. Informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Rozdział II

Monitoring stosowania Polityki

§ 23

1. Dyrektor placówki wyznacza osobę odpowiedzialną za *Politykę ochrony dzieci* przed krzywdzeniem w przedszkolu.
2. Osoba, o której mowa w punkcie poprzedzającym, jest odpowiedzialna za monitorowanie realizacji *Polityki*, za reagowanie na sygnały naruszenia *Polityki*.
3. Osoba, odpowiedzialna za *Politykę ochrony dzieci* w przedszkolu, przeprowadza wśród pracowników przedszkola oraz rodziców, raz w roku szkolnym, ankietę monitorującą poziom realizacji *Polityki* (załącznik nr 2).
4. W ankiecie pracownicy przedszkola mogą proponować zmiany *Polityki* oraz wskazywać naruszenia *Polityki* w placówce.
5. Osoba, o której mowa w pkt. 1 niniejszego paragrafu, dokonuje opracowania wypełnionych przez pracowników placówki ankiet. Sporządza na tej podstawie raport z monitoringu, który następnie przekazuje dyrektorowi przedszkola.
6. Dyrektor, w porozumieniu z Radą Pedagogiczną przedszkola, wprowadza do *Polityki* niezbędne zmiany i ogłasza pracownikom przedszkola oraz rodzicom nowe brzmienie tego dokumentu.

Rozdział III

Przepisy końcowe

§ 24

1. *Polityka ochrony dzieci* wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

2. Ogłoszenie następuje w sposób dostępny dla pracowników przedszkola i rodziców, w szczególności poprzez wywieszenie w miejscu ogłoszeń dla pracowników i w kąciку dla rodziców oraz na stronie internetowej przedszkola.

Załączniki:

1. Notatka ze zdarzenia.
2. Karta interwencji.
3. Monitoring standardów – ankieta dla pracowników i rodziców.
4. Oświadczenie o niekaralności.
5. Oświadczenie o znajomości *Polityki*.
6. Zgoda na publikację wizerunku.
7. Kwestionariusz dziecka krzywdzonego.
8. Objawy krzywdzenia dziecka.

Dokument przyjęty do realizacji przez Radę Rodziców Przedszkola Sióstr Nazaretanek w
oraz Radę Pedagogiczną Przedszkola Sióstr Nazaretanek dnia

Załącznik nr 1

....., dnia

Notatka ze zdarzenia

Imię nazwisko dziecka, grupa

Opis sytuacji, zdarzenia:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
podpis pracownika

Załącznik nr 2

KARTA INTERWENCJI

Imię i nazwisko dziecka		
Przyczyna interwencji (forma krzywdzenia)		
Osoba zawiadamiająca o podejrzeniu krzywdzenia		
Opis działań podjętych przez pedagoga/psychologa	Data	Działanie
Spotkania z opiekunami dziecka	Data	Opis spotkania
Forma podjętej interwencji(zakreślić właściwe)	<ul style="list-style-type: none"> • zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, • wniosek o wgląd w sytuację dziecka/rodziny, • inny rodzaj interwencji. Jaki? <p>.....</p>	

Dane dotyczące interwencji (nazwa organu, do którego zgłoszono interwencję) i data interwencji		
Wyniki interwencji: działania organów wymiaru sprawiedliwości, jeśli instytucja uzyskała informacje o wynikach/działania placówki/działania rodziców.	Data	Działanie

Załącznik nr 3

MONITORING STANDARDÓW

3a) ANKIETA dla pracowników

Proszę zaznaczyć: TAK lub NIE

1. Czy wiesz na czym polega program Chronimy Dzieci?
tak nie
2. Czy znasz standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem, obowiązujące w placówce, w której pracujesz?
tak nie
3. Czy zapoznałeś się z dokumentem Polityki ochrony dzieci przed krzywdzeniem?
tak nie
4. Czy stosujesz w swojej pracy Politykę? tak nie
5. Czy potrafisz rozpoznawać symptomy krzywdzenia dzieci? tak nie
6. Czy wiesz, jak reagować na symptomy krzywdzenia dzieci? tak nie
7. Czy w Twojej ocenie w Twoim miejscu pracy przestrzegana jest Polityka?
tak nie
8. Czy zdarzyło Ci się zaobserwować naruszenie zasad zawartych w Polityce ochrony dzieci przed krzywdzeniem przez innego pracownika?
tak nie
9. Czy masz jakie uwagi/poprawki/sugestie dotyczące Polityki ochrony dzieci przed krzywdzeniem?
tak nie
10. Jakie zagadnienia należałoby do dołączyć do Polityki? Jakiej regulacji proponujesz?
.....
.....
.....
11. Czy jakiś punkt/zagadnienie należałoby usunąć? Jaki? Dlaczego?
.....
.....
.....
12. Czy jakiś punkt/zagadnienie należałoby zmienić? Jaki? Dlaczego?
.....

3 b) ANKIETA dla rodziców

1. Czy znasz dokument Polityka Ochrony Dzieci ?	tak	nie
2. Czy zapoznałeś się z treścią tego dokumentu?	tak	nie
3. Czy zaobserwowałeś naruszenie Polityki w naszym przedszkolu?	tak	nie
4. Czy masz jakieś uwagi/ poprawki do Polityki? Jakiej?		

.....

.....

5. Jaki punkt/zagadnienie należałoby do nich dołączyć? Jakiej regulacje proponujesz?

.....

.....

6. Czy jakiś punkt/zagadnienie należałoby usunąć? Jaki? Dlaczego?

.....

.....

Załącznik nr 4

.....
imię i nazwisko

....., dnia

.....
stanowisko

OŚWIADCZENIE o niekaralności

Ja niżej podpisany, legitymująca (-y) się dowodem osobistym nr..... oświadczam, że nie byłam(-em) skazana(-y) za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, obyczajności i przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę małoletniego. Nie toczy się też przeciwko mnie żadne postępowanie karne ani dyscyplinarne w tym zakresie.

.....
podpis

Załącznik nr 5

.....

imię i nazwisko

.....

stanowisko

....., dnia.....

OŚWIADCZENIE o znajomości *Polityki ochrony dzieci*

Ja niżej podpisany oświadczam, że zapoznałem/łam się z *Polityką ochrony dzieci* oraz zapewnienia mu bezpieczeństwa obowiązującą w Przedszkolu Sióstr Nazaretanek w, przy ul. i przyjmuję ją do realizacji.

.....

podpis

Załącznik nr 6

.....
imię i nazwisko rodzica/opiekuna

....., dnia.....

ZGODA na publikacje wizerunku dziecka

Wyrażam zgodę na publikacje mojego wizerunku, jak również wizerunku mojego dziecka
..... oraz jego prac na stronie internetowej i w materiałach promocyjnych
Przedszkola Sióstr Nazaretanek w, przy ul.

.....
podpis rodzica/opiekuna

Załącznik nr 7

Kwestionariusz może być wykorzystywany do sporządzenia przez wszystkie osoby w sytuacjach związanych z przemocą wobec dziecka. Pozwala on uporządkować informacje i podjąć właściwą diagnozę w celu oceny sytuacji dziecka.

KWESTIONARIUSZ DZIECKA KRZYWDZONEGO

Imię i nazwiskodata urodzenia.....

Adres zamieszkania, telefon

I. Wygląd

	TAK	NIE
1. Brudne		
2. Zadrapanie		
3. Zasinienia		
4. Oparzenia		
5. Złamania		
6. Zranienia		
7. Zwichnięcia		
Inne urazy (jakie?)		

II Zachowanie dziecka

	TAK	NIE
1. Niepokojne, pobudzone		
2. Wycofane, zamknięte w sobie		
3. Agresywne		
4. Zaprzecza problemom		
Inne urazy (jakie?)		

III. Formy krzywdzenia

1) FIZYCZNE:

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem)	Formy krzywdzenia dziecka	TAK	NIE
	1. Bicie		
	2. Szarpanie		
	3. Kopanie		
	4. Ciągnięcie za włosy		
	5. Popychanie		
	Inne urazy (jakie?)		

2) SEKSUALNE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem)	Formy krzywdzenia dziecka	TAK	NIE
	Pokazywanie filmów, zdjęć pornograficznych		
	Dotykanie intymnych miejsc		
	Stosunek seksualny		
	Inne urazy (jakie?)		

3) EKONOMICZNE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem)	Formy krzywdzenia dziecka	TAK	NIE
	Zmuszanie do żebrania		
	Zmuszanie do zarobkowania		

	Brak łożenia na utrzymanie dziecka		
	Brak dbałości o zabezpieczenie ewentualnych należności (alimenty, obiady, renta rodzinna, itp.)		
	Inne urazy (jakie?)		

4) PSYCHICZNE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem)	Formy krzywdzenia dziecka	TAK	NIE
	Poniżanie		
	Grożenie, straszenie (np. Opuszczeniem, oddaniem)		
	Zamykanie, izolacja		
	Manipulowanie dzieckiem		
	Obwinianie emocjonalne (np. mówienie i okazywanie wrogości, ciągle krytykowanie)		
	Pomniejszanie/zaprzeczanie wartości dziecka		
	Brak uwagi, troski, zainteresowania		
	nadmierne wymagania wobec dziecka		
	nadopiekuńczość (nadmierne ochranianie, wyręczanie, blokowanie samodzielności dziecka)		
	Inne urazy (jakie?)		

5) ZANIEDBYWANIE

Sprawca/y (imię i nazwisko, stopień pokrewieństwa z dzieckiem)	Formy krzywdzenia dziecka	TAK	NIE
	Niedostarczanie jedzenia		

	Niedostarczanie ubrania, butów		
	Niedostarczanie zabawek		
	Brak dozoru nad wypełnianiem obowiązku szkolnego		
	Niedostarczanie podręczników i przyborów szkolnych		
	Nieodpowiednia higiena ciała		
	Brak troski o stan zdrowia (badania lekarskie, szczepienia, leki)		
	Brak własnego miejsca do spania		
	Bycie przez dziecko świadkiem awantur, libacji alkoholowych, itp.		
	Inne urazy (jakie?)		

IV. Zasoby dziecka

	TAK	NIE
Dobry stan zdrowia		
Umiejętności samoobsługi		
Umiejętność i możliwość rozpoznania sytuacji zagrożenia, zwrócenia się po pomoc		
Możliwość schronienia się w bezpiecznym miejscu pod ochroną opiekuna prawnego		
Inne urazy (jakie?)		

V. Osoby wspierające dziecko:

Imię i nazwisko, adres, Tel kontaktowy	Zakres pomocy, oparcia dla dziecka
1.	
2.	

VI. Stopień zagrożenia dziecka krzywdzeniem

Sytuacja dziecka wymaga	TAK	NIE
Natychmiastowej interwencji		
Pomocy materialnej, rzeczowej (odzież, obuwie, obiady i in) oraz finansowej		
Pomocy psychologicznej (diagnoza, terapia, grupa wsparcia i in)		
Powiadomienie Sądu		

.....
podpis osoby wypełniającej formularz

Załącznik nr 8

Występujące u dziecka objawy fizyczne i somatyczne krzywdzenia

Charakterystyczne cechy obrażeń fizycznych specyficznych dla maltretowania:

- lokalizacja obrażeń nie tam, gdzie ich przyczyną mogą być przypadkowe urazy związane z normalną aktywnością i witalnością dziecka, a więc na czole, kolanach, czy przedramionach, ale tam, gdzie dziecku trudno byłoby je spowodować, nawet przy najbardziej ruchliwym trybie życia np. uszy, oczy, usta, szyja, ramiona, klatka piersiowa, plecy, pośladki;
- obrażenia powtarzają się i są niewyjaśnione;
- powstają w różnym czasie, ale mają podobny charakter;
- pojawiają się z pewną regularnością np. po weekendach i nieobecnościach dziecka w szkole;
- są nieleczone, stare i nowe, różne co do „wieku”.

Podjeżenia co do nieprzypadkowego źródła urazów mogą wzmacniać następujące czynniki:

- zwlekanie rodziców ze zgłoszeniem się z dzieckiem do lekarza w przypadku urazu;
- niewystarczające lub nieprawdopodobne wyjaśnienia obrażeń;
- brak jakichkolwiek wyjaśnień;
- niezgodność w opisie przyczyn pojawienia się obrażeń w relacji dziecka i rodziców;
- wygląd obrażeń jest nieadekwatny do opisu przyczyn ich pojawienia się;
- widoczna jest próba maskowania obrażeń;
- w rodzinie wcześniej występowały przypadki krzywdzenia dzieci;
- rodzic (rodzice) są alkoholikami, narkotyzują się, są chorzy psychicznie.

Obrażenia specyficzne dla doznania przemocy fizycznej:

- siniaki na częściach miękkich, w tym ślady szczypania (policzki, brzuch, pośladki, ramiona, przedramię, łydki, uda);
- siniaki w kształcie dłoni na policzkach i pośladkach;
- siniaki po obu stronach ust lub policzków powstające wskutek silnego ucisku;
- siniaki po obu stronach małżowiny usznej lub naderwania i zniekształcenia małżowiny;
- siniaki i urazy geometryczne - o wyraźnym zarysie, wyraźnie zaznaczonych kształtach przedmiotów, które zostały użyte do bicia (paska, klamry, kabła, kija, patelni itp.);
- siniaki na ramionach, łopatkach lub tułowiu (rezultat silnego uścisku lub potrząśnięcia dzieckiem);
- łukowate ślady wbijania paznokci;
- długie i głębokie zadrapania, cięcia (np. ostrzem brzytwy, nożem itp.) tzw. podbite oczy;
- ślady duszenia lub krępowania czy wiązania (na szyi, nadgarstkach, w kostkach);
- uszkodzenia podniebienia i dziąseł - jako rezultat karmienia na siłę;
- częste występowanie różnych oparzeń i śladów przypaleń, ślady oparzeń różne co do „wieku”;
- oparzenia nietypowych (dla przypadkowych oparzeń) części ciała: tułowia, twarzy, pośladków, grzbietu dłoni itp.;
- okrągłe ślady poparzenia papierosem;
- głębokie poparzenia o regularnych kształtach (żelazko, lokówka, itp.);
- ślady ugryzień posiadające wyraźny zarys zębów człowieka dorosłego;

- łysienie lub tzw. łyse plamy - mogą być pourazowe, gdy rodzice ciągną dziecko za włosy,
- lub być wynikiem silnego stresu emocjonalnego;
- wybite zęby, złamane żebra.

Symptomy i obrażenia specyficzne mogące wskazywać na wykorzystywanie seksualne:

- infekcje dróg moczowo – płciowych bez podłoża organicznego
- ciąża
- choroby przenoszone drogą płciową
- obecność plemników w moczu lub w otworach ciała
- problemy z oddawaniem moczu i kału
- siniaki na klatce piersiowej, pośladkach, podbrzuszu, udach
- infekcje jamy ustnej
- niewyjaśnione owrzodzenia, krwawienia i jakiegokolwiek rany okolic genitaliów i odbytu (otarcia, zaczerwienienia, stany zapalne)

Część z tych symptomów i obrażeń nie jest możliwa do zaobserwowania przez nauczyciela, pedagoga. Może jednak wnioskować o nich obserwując częste prośby dziecka o możliwość skorzystania z WC, jego trudności w chodzeniu, siadaniu czy wykonywaniu pewnych ćwiczeń gimnastycznych.

Symptomy fizyczne zaniedbywania dziecka w rodzinie:

- bardzo niska higiena osobista - dziecko jest zawsze brudne, cuchnące, ma stale brudne paznokcie i ubranie itp.;
- brudne, stale noszone, niereperowane ubranie, nieodpowiednie do pogody i rozmiarów ciała dziecka ubranie;
- ślady licznych ukąszeń (pchły, pluskwy);
- świerzb;
- dziecko jest stale głodne;
- szybko przybiera na wadze, poprawia się jego ogólna kondycja podczas krótkich;
- pobytów poza domem rodzinnym, a jego wygląd marnieje po powrocie;
- zbyt niska wobec wieku waga i wzrost lub wręcz wychudzenie, wymizerowanie;
- chroniczne choroby;
- choroby nieleczone, urazy;
- ropne zapalenia skóry;
- próchnica zębów, zły stan higieny jamy ustnej;
- oznaki odmrożeń;
- ciągle zmęczenie, apatia.

SPECYFICZNE SYMPTOMY ZACHOWANIA DZIECKA

Behawioralne symptomy krzywdzenia fizycznego :

- poszukiwanie przez dziecko stałej uwagi nauczyciela, ciągle zwracanie na siebie uwagi;
- tzw. ciągle czepianie się, „lepienie się” do dorosłych;
- tzw. „zimne wyczekiwanie” polegające na tym, iż dziecko stale obserwuje dorosłych, aby modyfikować swoje zachowanie, w celu uniknięcia ewentualnej przemocy;
- ciągły tzw. „niemądry” uśmiech, stosowany przez dzieci, by wydać się bardziej przyjaznymi;
- postawa nadmiernie narzekająca;
- postawy ekstremalne: wrogość, agresja, napady złości - nadmierna uległość, wycofywanie się;
- zbyt pośpieszne przeproszanie;
- nie reagowanie płaczem na ból;
- brak reakcji na płacz innych;
- wyraźny brak radości życia;
- opory przed rozbieraniem się np. na lekcjach wychowania fizycznego lub do badania;
- lekarskiego lęk przed powrotem do domu, wyrażanie niechęci do powrotu;
- wyrażanie lęku przed rodzicami;
- noszenie ubrań zakrywających kończyny górne i dolne nawet w upalne dni;
- gwałtowne uniki (kulenie się), w odpowiedzi na próbę dotknięcia czy pogłaskania.

Behawioralne symptomy wykorzystywania seksualnego:

- zbytnia erotyzacja dziecka, znajomość zachowań o seksualnym charakterze,
- zachowania seksualne nietypowe dla wieku (duża częstotliwość takich zachowań, ich kompulsywność, dokładne odwzorowywanie),
- prowokacyjne zachowania seksualne w stosunku do dorosłych jak i do rówieśników, (np. dotykanie genitaliów i zachęcanie do masturbacji, u starszych dzieci promiskuityzm),
- używanie nowych, niespotykanych dotąd nazw organów i czynności płciowych,
- obsceniczne wyrazy i zwroty,
- nadmierna, kompulsywna masturbacja powodującej czasami nawet urazy fizyczne,
- agresywne (przemocowe) zachowania seksualne wobec rówieśników, symulowanie w zabawach stosunków seksualnych, odgrywanie przemocy seksualnej na lalkach i zabawkach;
- wypowiedzi, teksty pisane, rysunki o kontekście seksualnym;
- wagarowanie, „porzucanie” szkoły;
- wycofanie się z kontaktów społecznych, złe relacje z rówieśnikami;
- generalny brak zaufania - dziecko nie ufa nikomu;
- postawa obojętności wobec wszystkiego, uciekanie od rzeczywistości;
- głębokie stany depresyjne, postawa stałego wycofania się;
- zachowania regresywne, nieodpowiednie do wieku;
- częste napady złości i złego humoru lub trudne do wytłumaczenia zmiany zachowań;
- przerwanie aktywności, które dotychczas sprawiały dziecku przyjemność np. słuchanie muzyki, uprawianie sportu itp.;
- wyrażana niska samoocena i stałe poczucie winy;
- mówienie o sobie, że jest się złym, brudnym, zepsutym;

- samookaleczenia, myśli i próby samobójcze, wrogość wobec samego siebie;
- ucieczki z domu;
- kradzieże, kłamstwa, jawne oszukiwanie (w nadziei, że ktoś to wykryje);
- lęk i niechęć jawna lub sugerowana do przebywania z określonymi dorosłymi;
- wyraźna niechęć przed powrotem do domu, znajdowanie wielu wymówek, by opóźnić powrót;
- zaburzenia jedzenia z rozwinięciem w anoreksję lub bulimię bądź też nagła zmiana nawyków jedzenia;
- obawa, niechęć przed badaniami medycznymi, niechęć do rozbierania się.

Przedstawione tu behawioralne symptomy wykorzystywania seksualnego dziecka pojawiają się w literaturze najczęściej. Wiliam N. Friedrich w artykule „Bezpośrednie konsekwencje wykorzystywania seksualnego dzieci – przegląd literatury” pisze jednak, że objawy stwierdzone u dzieci i nastolatków – ofiar wykorzystywania seksualnego często mają charakter ogólny i nie różnią się (nie licząc nietypowych zachowań seksualnych) od objawów będących następstwem innych traumatycznych przeżyć powodujących u dziecka napięcie i niepokój. Określa się je jako przejawy stresu pourazowego (PTDS).

Zespół stresu pourazowego to rodzaj zaburzenia lękowego, który charakteryzuje:

- przeżywanie na nowo urazowej sytuacji w natrętnych wspomnieniach i koszmarach sennych
- poczucie odrętwienia i przytępienia uczuciowego
- odizolowanie od innych ludzi
- brak reakcji na otoczenie
- niezdolność do przeżywania przyjemności, unikanie działań i sytuacji, które mogłyby przypomnieć przeżyty uraz
- stan nadmiernego pobudzenia wegetatywnego z nadmierną czujnością i wzmożoną reaktywnością na bodźce oraz bezsennością
- lęk
- depresja
- myśli samobójcze - odczuwanie potrzeby odebrania sobie życia, połączonej zwykle z poczuciem bezsensu własnej egzystencji.

Podejrzenia zrodzone na podstawie uzyskanych informacji lub/i obserwacji któryś z przedstawionych wyżej symptomów nauczyciel, pedagog powinien zweryfikować analizując wiedzę jaką posiada na temat czynników ryzyka krzywdzenia dziecka występujących w konkretnej rodzinie.

Przemocy w niej mogą sprzyjać zaburzenia w trzech sferach życia rodzinnego, są nimi: małżeństwo, rodzicielstwo i czynniki ekonomiczne.